

AZ ÚJ POLGÁRI TÖRVÉNYKÖNYV

A magánjog kodifikációja Magyarországon az 1928-as Mtj.-n és az 1959-es Ptk.-n átívelő, töretlen fejlődést mutat, amelynek egyik fő jellemzője a letisztultabb, absztraktabb és rugalmasabb törvényszövegre való törekvés. A 2013-ban elfogadott és kihirdetett új Polgári Törvénykönyv a magyar polgári jogi kodifikációk folyamatába szervesen illeszkedő joganyag, amely az 1959-es Ptk. revíziójával, sok szempontból konzervatív előkészítés eredményeként született. A kodifikáció egyik szerkezeti kulcspontja volt az önálló kereskedelmi jogi joganyagról való lemondás, egy másik pedig a családjogi és a társasági jogi szabályok inkorporálása. A kereskedelmi jog és a magánjog alanyi elhatároláson alapuló dichotómiájának helyébe a fogyasztói – nem fogyasztói magánjog szintén alanyi alapú dichotómiája lépett; a magánjog ennek az elhatárolásnak a mentén kettőzódik meg. A kódex értékeléséhez kevés a gyakorlati tapasztalat, még az olyan, széles körű szakmai reakciót kiváltó változások esetében is, mint a sérelemdíj, a vezető tisztségviselők felelőssége, a jogi személyekre vonatkozó szabályoknak általános rendelkezésen alapuló, részleges diszpozitivitása. A jogalkotó feladata továbbra is a lakás- és helyiségbérlés szabályainak a felülvizsgálata, továbbá állandó kihívást jelent ez európai jogi instrumentumok átvétele a magyar jogba a kódex stabilitásának megőrzése mellett. A Ptk. egyes könyveinek absztrakciós szintje eltérő, így a törvény stílusa nem egységes. A polgári jogi szabályozásra általában is igaz, hogy a legfontosabb szabályok a bírói értékelésre nagymértékben nyitottak és ez nincs másként a Ptk. esetében sem.

A polgári jogi jogalkotás szerepét az írott jognak a bírósági döntések során hozott szerepe határozza meg. A bírói döntéshozatal a magánjogi jogviták rendezése során a társadalmi értékelés közvetítésére nyitott folyamat, amely nem feltételez írott jogot. A polgári törvénykönyv nem szükségszerű eleme a jogrendszer magánjogának. Ezt nemcsak az mutatja, hogy modern jogrendszerek magánjogi kódex nélkül is jól működnek, hanem az is, hogy a magyar magánjog is bíró alkotta jog volt egészen 1960-ig, az 1959-es Ptk. hatálybalépéséig. Ebből a távlatból a kodifikált magánjog nem tekint vissza régi hagyományokra a magyar jogban. A magyar polgári jog kultúrája és legtisztább, legtartósabb hagyományai éppen abban az időszakban alakultak ki és rögzültek, amelyben nem volt polgári jogi kódex. Bár a közvélekedés szerint az 1928-as Magánjogi Törvényjavaslat annak ellenére, hogy törvényerőre nem

emelkedett, valójában kódexként működött, *ez nem támasztható alá*. A bíróságokat az Mtj. nem kötötte, és bár valóban gyakran hivatkoztak rá, többféle döntési alternatívát kínáló nehéz esetekben referenciapontként is használták, nem állapítható meg az, hogy jogforrási erőt tulajdonítottak volna neki.

Kodifikációra elsősorban azokban a jogrendszerekben volt igény, amelyek egységes államként több korábbi kisebb államból alakultak ki. Az *egységes állam egységes jogot* tételez, nem volt elfogadható, hogy Németországban vagy Franciaországban a városi és tartományi jogok az egységesnek tételezett jogrendszeren belül eltérő válaszokat adjanak ugyanarra a társadalmi konfliktusra. A kodifikáció szerepe volt a jog megismerhetőségének a biztosítása is; a törvénykönyvbe foglalt szabályozás lehetővé tette azt, hogy a *jog megismerhetővé* váljon a társadalom szélesebb köre számára. A kódexek mindemellett alkalmasak voltak a polgári jog átfogó szabályozására is. A magánjogi kodifikációkat így elsősorban történelmi és időbeli adottságok is befolyásolták. Magyarországon a magánjog kodifikációja ebből a szempontból nem volt sürgető. Valószínűleg amellet, hogy a szabályozást igénylő kérdések egy részét az *1875. évi XXXVII. tc. (Kt.)* rendezte, ez volt az oka annak is, hogy több tervezet születése mellett végül 1959-ig nem került sor a polgári jog kodifikációjára.

1. A 2013-AS PTK.-T MEGELŐZŐ KODIFIKÁCIÓS TÖREKVÉSEK, AZ 1959-ES PTK.

A magánjog kodifikálására irányuló törekvések mérföldköveit a Magyar Általános Polgári Törvénykönyv Tervezete (1900–1914, több szövegváltozattal), a Magánjogi Törvényjavaslat (1928) és az 1959-es Polgári Törvénykönyv jelentették.

Az egyes területek szabályozási kérdéseinek eltéréseit e helyütt nem vizsgálva általában elmondható, hogy a *fejlődési irány a szabályozás absztrakciós szintjének emelése és emellett egyszerűsödése* volt. Az 1959-es Ptk. jól illeszkedett ebbe a kodifikációs folyamatba. Rendkívül, helyenként végletesen is letisztult, a gyakorlatban hasznosnak nem bizonyult vagy a meglévő szabályozás logikájából is levezethető, ezért feleslegesnek tekintett szabályozási elemtől megszabadított kódexként született meg. *Nem volt szocialista törvénykönyv*, illetőleg a szocialista berendezkedéshez lényegében csak annyiban igazították hozzá, hogy a társadalmi értékrendre és a tulajdoni alapokra utaló, ezekhez kapcsolódó szabályokat a szocialista társadalmi és gazdasági alapokra modellezték. A rendszerváltozás után törölték a törvényből ezeket a rendelkezéseket, a kifejezéseket pedig a polgári társadalom és a piacgazdaság értékrendjét tükrözőekre cserélték.¹ Az eredmény olyan törvénykönyv lett, amelyet a gyakorlat a polgári társadalom és a piacgazdaság keretei között is nagyobb problémák nélkül alkalmazott. Figyelembe véve, hogy 1959-re az európai kodifikációk tanulságai, hibái és gyenge pontjai az európai országok bírói gyakorlata alapján azonosíthatóak voltak, ezeket a magyar jogalkotó már szem előtt tarthatta, továbbá hogy az 1968-ban meghirdetett új gazdasági mechanizmus magánjogi leképezését

¹ 1991. évi XIV. tv.

célzó 1977-es Ptk.-novella² az európai jogfejlődés legfrissebb eredményeit is³ tükröz-
te, *Magyarország évtizedeken át Európa legkorszerűbb polgári törvénykönyvével*
rendelkezett. A társadalmi és gazdasági viszonyok változásai ugyanakkor különböző
okok miatt szükségessé tették *egyes életviszonyok külön törvényekben* való szabályo-
zását. A II. világháború utáni magánjogi kodifikációs folyamat egyik sajátossága volt
a családjogi viszonyok,⁴ a munkajogi jogviszonyok⁵ és a gazdasági társaságok,⁶ vala-
mint a szövetkezetek⁷ külön törvényben való szabályozása. Más életviszonyok szabá-
lyozása a komplexitásuk vagy a hozzájuk fűződő sajátos jogpolitikai érdekek és célok
közvetítése okán szorult – a Ptk.-ban történő integrált szabályozás helyett – külön
törvényre. Ma is ilyen a lakás- és helyiségbérleti jogviszonyok,⁸ a termőföldre vonat-
kozó jogviszonyok,⁹ vagy a társasházak¹⁰ szabályozása. Számos, az európai közössé-
gi (uniós) jognak való megfelelés érdekében született szabályozás is külön törvényben
vagy alacsonyabb szintű jogszabályban oldódott meg.¹¹

Egészen az új Polgári Törvénykönyv hatálybalépéséig volt hatályban a *Polgári Törvénykönyv külgazdasági kapcsolatokra történő alkalmazásáról szóló 1978. évi 8. tvr.*, az ún. *Külkereskedelmi Ptk.* Ez a jogszabály kifejezetten azért határozott meg a Ptk.-hoz képest eltérő szerződési jogi szabályokat, hogy a külkereskedelmi kapcsola-
tokban a magyar vállalatokat és a velük szerződő feleket a Ptk. szabályai *ne ösztönöz-
zék külföldi jog kikötésére.* Azaz a magyar jogalkotó azért határozott meg a magyar
vállalatok nemzetközi kereskedelmi szerződéseire liberális, a szerződési szabadság-
nak nagyobb teret engedő szabályokat, hogy a magyar vállalatokat a kevésbé ver-
senyképes magyar jog ne hozza versenyhátrányba a nemzetközi piacon. Figyelemre
méltó, hogy milyen elemekben tért el a Külkerptk. a Ptk. szabályaitól, mert ezek jól
mutatják azt, hogy a jogalkotó a *szerződési szabályok mely elemeit tekintette a ver-
senyképességet erősítő vagy gyengítő rendelkezéseknek.* A Külkerptk. speciális szer-
ződési jogi szabályai – szemben a magyar vállalatok belföldi szerződéseivel – nem

² 1977. évi IV. tv.

³ Így pl. az 1977-es angol *Unfair Contract Terms Act*, továbbá az 1976-os német *AGB-Gesetz* eredménye-
it az általános szerződési feltételekkel kötött szerződések kapcsán.

⁴ A házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. tv.

⁵ A munka törvénykönyvéről szóló 1967. évi II. tv., a rendszerváltozás után az 1992. évi XXII. tv., a hatá-
lyos jogban a munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. tv.

⁶ A korábbi gazdasági társulási szabályozást a piacgazdaságba való átmenet szervezeti jogi kereteit meg-
adó 1988. évi VI. tv. a gazdasági társaságokról (első Gt.) váltotta fel, az privatizációs folyamatok szer-
vezeti kereteit pedig a *gazdálkodó szervezetek és a gazdasági társaságok átalakulásáról szóló 1989. évi XIII. tv.* biztosította.

⁷ A II. világháború után először a *szövetkezetekről szóló 1947. évi XI. tc.*, a rendszerváltozás után a *szö-
vetkezetekről szóló 1992. évi I. tv.*, a hatályos jogban a *szövetkezetekről szóló 2006. évi X. tv.*

⁸ A lakások és helyiségek bérletére, valamint az elidegenítésükre vonatkozó egyes szabályokról szóló
1993. évi LXXVIII. tv.

⁹ A mező- és erdőgazdasági földek forgalmáról szóló 2013. évi CXXII. tv.

¹⁰ A társasházakról szóló 2003. évi CXXXIII. tv.

¹¹ A termékfelelősségről szóló 1993. évi X. tv., az önálló kereskedelmi ügynöki szerződésről szóló 2000.
évi CXVII. tv., a szállás időben megosztott használati jogára, a hosszú távra szóló üdülési termékek-
re vonatkozó szerződésekről, valamint a tartós szálláshasználati szolgáltatási tevékenységről szóló
141/2011. (VII. 21.) Korm. rend., a távollevők között kötött szerződésekről szóló 17/1999. (II. 5.) Korm.
rend., az utazási szerződésről szóló 281/2008. (XI. 28.) Korm. rend., az utazásszervező és -közvetítő
tevékenységről szóló 213/1996. (XII. 23.) Korm. rend.

tették lehetővé a szerződésnek a szolgáltatás és ellenszolgáltatás feltűnő értékaránytalanságára alapított megtámadását, nem rendelték alkalmazandónak a törvényes kamatmaximumot, széles körben tették lehetővé a szerződésszegésért való felelősség korlátozását és kizárását, és nem engedték a kötbért meghaladó kár érvényesítését. Ez utóbbi rendelkezés például a *kötbérikikötést* külkereskedelmi kapcsolatokban az angol szerződési jog által elfogadott átalánykártérítési (*liquidated damages*) klauzulákhoz hozta közel. Jól látszik ennek alapján az is, hogy a magyar jogalkotó a versenyképességet növelő tényezőnek tekintette a szerződési szabadság széles körű biztosítását, azaz a feleknek a lehető legnagyobb szabadságot biztosította a szerződéses kockázattelepítés körében.

2. A 2013-AS PTK. ELŐKÉSZÍTÉSE ÉS MEGSZÜLETÉSE

A polgári jog anyagának szabályozási felülvizsgálatát és ennek eredményeként az új Polgári Törvénykönyv megalkotását a polgári jogi kodifikációról szóló 1050/1998. (IV. 24.) Korm. határozat rendelte el. A felülvizsgálat közvetlen célja egy korszerű, a nemzetközi gyakorlatnak és elvárásoknak is megfelelő Polgári Törvénykönyv megalkotása volt, amely a gazdaság alkotmányaként, a civilisztika alaptörvénye. A jogalkotó célja ezen túlmutatóan a jogbiztonság magasabb szintre emelése volt, a más törvényekkel, illetve jogszabályokkal való viszony, a „főszabály-kivétel”-kapcsolatok áttekinthetőbbé, egyértelművé tétele, és a jogkeresők eligazodásának megkönnyítése a személyi és vagyoni viszonyaikat meghatározó joganyagban. A jogalkotó az új Polgári Törvénykönyvet az 1990-től készült törvények szintézisével a *civilisztika terén a rendszerváltás folyamatában egyfajta kodifikációs lezárásnak és összegzésnek szánta*. A jogalkotás folyamatában ez volt a *2013. évi V. tv.*, az új Polgári Törvénykönyv (továbbiakban: Ptk.) megalkotásához vezető folyamat első lépése. 2002-ben a kormány döntése alapján jelent meg a Szakmai Bizottság munkájának eredményeként az új Polgári Törvénykönyv koncepciója és tematikája, amely lefektette a Ptk. főbb szabályozási irányait és ezzel megszabta a további munka kereteit. Ilyen koncepció megfogalmazása és megjelentetése ilyen volumenű jogalkotási feladat esetében ésszerű lépés, ugyanakkor *korlátozó hatása* is volt; *a koncepcióban megfogalmazott alapvetések kapcsán a vita már nehezen, vagy egyáltalán nem volt újranyitható*.

A Koncepció egyúttal eldöntötte a kodifikáció legfontosabb szerkezeti előkérését is, nevezetesen hogy a jogalkotó nem gondolkodik önálló kereskedelmi törvénykönyv megalkotásában, hanem monista rendszert követve a polgári törvénykönyvet alakítja olyanná, amely alkalmas a kereskedelmi jogi jogviszonyok szabályozási kereteit is megadni.¹² Érthető módon erre a kérdésre a válasz nem lehet magától értetődő. Bár a kereskedelmi jogi jogviszonyoknak vannak olyan, a nem kereskedők közötti magánjogi jogviszonyoktól eltérő sajátosságai, amelyek legitimálják és szükségessé tehetik a külön szabályozást¹³ (ráadásul a hagyományai is erősek voltak Magyarországon

¹² VÉKÁS Lajos: *Az új Polgári Törvénykönyv elméleti előkérdései* (Budapest: HVG-ORAC 2001) 38.

¹³ SÁRKÖZY Tamás: „A Kereskedelmi Törvénykönyv esetleges koncepciója” *Gazdaság és Jog* 1999/4. 3–6.

az 1875-ös Kereskedelmi törvény nyomán), a szabályozási szintek többszörözése, az *alanyi alapú rétegződése a polgári jognak sosem tud következetes maradni, az elhatárolási problémák* pedig sokszor feleslegesen terhelik a gyakorlatot. Emellett a modern jogfejlődés tapasztalatai azt mutatják, hogy a kereskedelmi törvénykönyvek *kiüresedtek*, valódi magánjogi szabályozási tartalommal nem bírtak; olyannal legalábbis nem, amelyet egy polgári törvénykönyv megfelelően rugalmas szabályozás mellett ne tudna megoldani.¹⁴ Ezért született meg az a döntés, hogy nincs szükség kereskedelmi törvényre, ugyanakkor a polgári törvénykönyvnek alkalmas kell lennie arra, hogy a kereskedelmi jogi jogviszonyoknak is megfelelő szabályozási kereteket adjon, elsősorban azzal, hogy a szabályozás kereskedelmi jogias szemléletet tükröz és megfelelően rugalmas.

A kodifikációs folyamatot széles körű tudományos diskurzus kísérte. A *Polgári Jogi Kodifikáció* c. folyóirat kifejezetten azzal a céllal jött létre, hogy ezeknek a vitáknak és a viták eredményeinek helyet adjon. Az egyes kodifikációs elméleti alapvetések tudományos publikációk formájában is megjelentek. A folyamatot a bírói gyakorlat is nyomon követte, több esetben is már előre igazodva a formálódó szabályozáshoz. *A kodifikáció azonban nem volt töretlen folyamat.* 2007-ben a Szakmai Bizottság befejezte a munkáját és a tervezet első verzióját az Igazságügyi Minisztériumnak átadta.¹⁵ Az Igazságügyi Minisztérium a bizottsági tervezetet átfogóan és jelentős mértékben átdolgozva, a Szakmai Bizottság további bevonása nélkül készítette el az új Polgári Törvénykönyv javaslatát, amelyet az Országgyűlés végül a *2009. évi CXX. tv.*-ként fogadott el (2009-es Ptk.). Ez a Polgári Törvénykönyv azonban soha nem lépett hatályba,¹⁶ a kodifikációs folyamat pedig 2010-ben újraindult. Az újraindult kodifikációs folyamat eredményeként született meg a hatályos Ptk.

A jogalkotó célkitűzései a polgári jog anyagának átfogó és stabil szabályozása kapcsán azonban csak *részlegesen* valósulhattak meg. Az Európai Unió jogának való megfelelés kötelezettsége olyan külső hatásnak is kiteszi a tagállamok jogalkotását, amelynek eredményeként a magánjog területén is gyakran kényszerül a jogalkotó a nemzeti szabályozás korrekciójára. Ez a társadalmi és gazdasági viszonyok változásaitól függetlenül is olyan kitétséget eredményez, amely *megkérdőjelezi a stabil szabályozás kialakításának a lehetőségét.*¹⁷ Az európai jogalkotási termékek kazuisztikus, a polgári jog logikájába csak részlegesen illeszkedő, sokszor közjogias szabályozási elemekkel átszőtt jellege pedig nem teszi lehetővé ezeknek a szabályoknak a kódexbe illesztését. Ezen túlmenően is vannak olyan szabályozási elemek, amelyek *komplexitásuk* miatt egy kódex rendszerébe nem illeszthetők be egységes joganyagként. Ilyen különösen a szerződési jogi, társasági jogi és a közös tulajdoni elemeket is hordozó társasház. A *társasháznak* egyrészt mindenképpen vannak olyan részei,

¹⁴ Vékás Lajos: „Szükség van-e kereskedelmi magánjogra?” *Magyar Jog* 1998/12. 705–714.

¹⁵ Vékás Lajos (szerk.): *Szakértői javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez* (Budapest: CompLex 2008).

¹⁶ *A Polgári Törvénykönyvről szóló 2009. évi CXX. tv. hatályba nem lépéséről, valamint az ezzel összefüggő törvényt módosításokról szóló 2010. évi LXXIII. tv. 1. §.*

¹⁷ Vékás Lajos: „Egy új polgári törvénykönyv történelmi időszereüségéről” *Magyar Tudomány* 2001/12. 1396.

amelyek külön tulajdonban vannak, másrészt vannak olyanok, amelyek közös tulajdonban vannak, továbbá a lakói nemcsak tulajdonosok, de ezáltal tagjai egy sajátos, jogalanyisággal részben rendelkező, részben nem rendelkező társulásnak is. A társasház így – jogi szempontból – a közös tulajdon, a szomszédjogok és a társasági jog egyik metszéspontját jelenti. A társasház a társaság és a tulajdonközösség határán álló, mesterséges konstrukció, amely nem illeszthető be a tradicionális dogmatikai keretekbe. Ezek a sajátosságok együtt határozzák meg a társasház jogi szempontból jellegzetes vonásait és adják meg azokat a koncepcionális kereteket, amelyek a jogalkotó feladatát determinálják. A társasház jogi konstrukciójának ezek a sajátosságai egy sokrétű érdekrendszer jogi leképezését jelentik, amely egyúttal meg is nehezíti a jogalkotás feladatát, a szabályozás bármely területéről is legyen szó a társasházak kapcsán. Annak, hogy a társasházi szabályozás végül nem került be a polgári törvénykönyvbe ez a komplexitás az oka: nem látszottak a rendszerben egy ennyire komplex külön szabályozásnak az illesztési pontjai.

Hasonlóan komplex a telekkönyv és a nyilvántartás egyesítéséből a II. világháború utáni időszakban kialakított *ingatlan-nyilvántartás* szabályozása. Az Inyvtv. ingatlan-nyilvántartás közjogi és magánjogi elemeket tartalmazó, az ingatlan mint szabályozási tárgy köre egységes logika mentén szerveződő szabályozás.¹⁸ Az Inyvtv.-nek az ingatlanokon létesített jogok keletkezésével és megszűnésével kapcsolatos, polgári anyagi jogi szabályai a Ptk. dologi jogi könyvének részévé váltak, miközben az ingatlanok szabályozásával kapcsolatos egyéb rendelkezések továbbra is az Inyvtv. részei maradtak. Az eredmény valójában nem több, mint a korábban egységes ingatlan-nyilvántartási szabályozás megbontása és „kettéírása,” miközben a szabályozás tartalma érdemben nem változott, leszámítva az ingatlan-nyilvántartás központi rendszerképző elemét képező telekkönyvi elbirtoklásnak egyébként kulcsfontosságú visszaemelését a szabályozásba.¹⁹ A szabályozás megbontása mögött az a – végül meg nem valósult – elképzelés állt, hogy az ingatlan-nyilvántartás kerüljön vissza közvetlen bírói kontroll alá.

A Ptk. sikeresen valósította meg ugyanakkor a *családjogi* szabályoknak és a *gazdasági társaságok szabályainak* az integrálását a kódexbe és ezzel a magánjog egységes és átfogó szabályozásának a célját. Hasonlóan sikeres volt az integráció *egyres európai uniós jogegységesítési termékek* kapcsán (termékfelelősség, kereskedelmi ügynöki jogviszonyok²⁰), míg a többi közösségi jogi szabályozási terület kapcsán továbbra is fennmaradt a külön jogszabályokban való rendezés.

A *fogyasztóvédelem* önálló jogterületként az utóbbi évtizedek jogfejlődésének eredménye, a mai értelemben vett fogyasztóvédelmi szabályok azonban mindig is részét képezték az egyes jogrendszerek jogi normáinak – még ha nem is ilyen köntösben jelentek meg. A fogyasztóvédelmi magánjog kialakulása a szerződési jog körében a magánjog újabb, alanyi alapú megkettőződését rajzolja ki, amely a kereskedelmi jog

¹⁸ A hatályos jogunkban az *ingatlan-nyilvántartásról* szóló 1997. évi CXLI. tv.

¹⁹ 5:187. §, az ingatlan-nyilvántartás jogvédelmi hatása.

²⁰ Ez utóbbi kapcsán végül is az eredeti elképzelésekhez képest jelentős változásokkal. Magdalena ПАЮР-ВУТОМСКИ: „Az üzletszerzői és ügynöki jog Ptk.-Tervezetből való kiiktatásának okairól és következményeiről” *Polgári Jogi Kodifikáció* 2008/4. 23–29.

és magánjog dichotómiáját felváltva a fogyasztói és nem fogyasztói magánjog mentén töri meg kógens szabályaival a magánjog önhivatkozó zárt rendszerének belső logikáját. Korántsem mondható azonban, hogy a fogyasztóvédelem jogpolitikai indokai világosan megfogalmazhatóak és alátámaszthatóak lennének, szembesülni kell továbbá azzal, hogy a fogyasztóvédelmi szabályozás által eredményezett alanyi alapú megkettőződés középpontjában álló fogyasztó-fogalom is bizonytalan. A fogyasztóvédelmi szabályozás húzóerejét és egyben referenciapontját a magyar jogalkotó szempontjából az európai közösségi szintű jogalkotás adja. Számolni kell ugyanakkor annak a következményeivel, hogy a fogyasztóvédelmi magánjog jelentős pilléreiként nyilvántartott irányelvek *harmonizációs céllal és nem a jogfejlesztés szándékával* születtek. Sokkal inkább tekinthetők a tagállamok belső joga *közös nevezőjének, mintsem tartalmi továbblépésnek*. A jogharmonizációs folyamat nem mindig mutat előre, inkább kompromisszumos jellegű; alapját pedig az egyes tagállamok jogában meglévő megoldások képezik. A tagállamokban a fogyasztóvédelmi irányelvek átvétele ezért a magánjogra lényeges hatást közvetlenül többnyire nem gyakorol még akkor sem, ha esetenként az adott tagállam belső magánjogában szokatlan kategóriákat vezet be.²¹ Az európai uniós fogyasztóvédelmi irányelvek lényeges tartalmi változást a magyar polgári jogba nem hoztak, a szabályozás *szerkezetét és súlypontjait* azonban jelentősen befolyásolják.

3. A FOGYASZTÓVÉDELMI MAGÁNJOG HATÁSA

A fogyasztóvédelmi jogalkotás sajátossága, hogy aktuális politikai szempontok által erősen befolyásolt, „politizált” joganyag, amelyben az egyes megoldások jogrendszerbeli kompatibilitása háttérbe szorul az egyébként is erősen kérdéses aktuális célokhoz képest. A fogyasztóvédelem jogpolitikai kontúrjainak elmosódottsága és bizonytalansága miatt a jogi szabályozás által nyújtott védelem fogyasztóvédelmi jellege nehezen állapítható meg. Az elmosódó jogpolitikai kontúrok több szinten is bizonytalanságot idéznek elő. Így például a termékfelelősség és az általános szerződési feltételek érvénytelenségére vonatkozó szabályok fogyasztóvédelmi prioritása egyáltalán nem nyilvánvaló. Az Európai Bíróság 2002-ben három különböző ügyben hozott, azonos napon meghozott három döntésben nyomatékosította,²² hogy a termékfelelősségi irányelv – a fogyasztóvédelmi irányelvektől eltérően – nem minimumszabályozást,

²¹ Ilyen pl. a fogyasztói szerződésekben alkalmazott tisztességtelen kikötésekről szóló 13/1993 EEC irányelv, amely kötelezően vezette be az angol jogba a jóhiszeműség követelményét, amire az első reakció egyrészt az volt, hogy ez egy kontinentális fogalom, ami nehezen egyeztethető össze az angolszász gyakorlattal és szabályozással, másrészt pedig az, hogy tartalmában mégis összeegyeztethető lehet az angol *Unfair Contract Terms Act (1977)* ésszerűségfogalmával. Ian MACNEIL: „Good Faith and the Control of Contract Terms: the E.C. Directive on Unfair Terms in Consumer Contracts” *The Judicial Review* 1995. 148; vagy Elizabeth MACDONALD: „Mapping The Unfair Terms Act 1977 and The Directive on Unfair Terms in Consumer Contracts” *Journal of Business Law* 1994. 457.

²² ECJ 25 April 2002 – C-183/00 *Maria Victoria González Sánchez v. Medicina Asturiana SA* [2002] ECR I-3901; ECJ 25 April 2002 – C-52/00 *EC Commission v. French Republic* [2002] ECR I-3827; and ECJ 25 April 2002 – C-154/00 *EC Commission v. Hellenic Republic* [2002] ECR I-3879. Lásd részleteiben Bernhard A. KOCH: „Report on European Union” in Helmut KOZIOL – Barbara C. STEININGER (szerk.): *European Tort Law 2002 – Tort and Insurance Law Yearbook* (Wien: ECTIL 2003) 448.

hanem maximumszabályozást jelent. A tagállamok nem biztosíthatnak – ideértve a más jogszabályokra alapított alternatív igényérvényesítési lehetőségeket is – a károsultaknak a termékfelelősségi irányelv alkalmazási körébe eső károk megtérítésére kedvezőbb szabályozást. Ezekkel a döntésekkel a Bíróság a termékfelelősségi irányelv és annak a nemzeti jogokba való átvétele, valamint alkalmazása kapcsán a harmonizációs célt a fogyasztóvédelem elébe helyezte.

A fogyasztóvédelmi szabályozás mögött meghúzódó jogpolitikai indokok korántsem világosak. A gyengébb fél védelmére való hivatkozás valójában nem meggyőző, mert nem ad magyarázatot arra, hogy miért ne kellene ugyanilyen megfontolásból védeni például a gyenge alkupozícióban lévő vállalkozásokat. A fogyasztóvédelmi szabályozás a piacon a magas szintű minőségi követelményeknek megfelelni tudó vállalkozások számára a szabályozás által biztosított versenyelőnyként is megjelenik, a piac szerkezetét is érinti, és gyakran erősen kérdéses, hogy ténylegesen kinek az érdekét szolgálja a szabályozás. *Nincs világos kép a fogyasztóról*, és nem lehet megmondani, hogy a magánjog meddig mehet el a fogyasztói modell kialakításában, mint ahogyan azt sem, hogy a jog mit vár el a fogyasztóval szerződést kötő vállalkozásoktól. Az alanyi alapú megosztása a jognak – ahogyan azt a kereskedelmi jogi jogalkalmazás által felvetett problémák jelzik – sohasem teljesen következetes és egyértelmű, és mindig lesznek nehezen megoldható elhatárolási problémák. Mindez alapjában kérdőjelezi meg, hogy a fogyasztóvédelmi jogalkotás és a fogyasztóvédelmi szemlélet helyes út-e. A fogyasztóvédelem polgári jogban elfoglalt helyének megtalálását az alanyi alapú elhatárolásból adódó nehézségek, a fogyasztó fogalma meghatározásának kapcsán felmerülő problémák, továbbá a fogyasztóval szemben támasztott elvárások bizonytalanságai különösen nehéz feladattá teszik.²³ Az *inkonzisztenciát* csak erősíti, hogy a fogyasztóvédelem mögött meghúzódó gazdasági érdekek és gazdaságpolitikai célok korántsem annyira nyilvánvalóak, mint amennyire azt a jogalkotó sejtetni engedti. A fogyasztóvédelmi célok által vezérelt jogalkotás számára ezért is jelent külön nehézséget a *védelmet biztosítani célzó szabályok kedvezményezett körének* meghatározása.

A Ptk. megalkotása során a jogalkotói cél érzékelhetően az volt, hogy Magyarország tegyen eleget a harmonizációs kötelezettségének, de éppen a fenti okok miatt kevésbé volt cél az innováció vagy az európai uniós követelményeket meghaladó szintű védelem biztosítása abban a körben, ahol ezt az európai szabályozás keretei egyébként lehetővé tették volna. Ez alól kivétel a *termékszavatosság*²⁴ bevezetése, amely ingó dolgok értékesítése esetén lehetővé teszi az *értékesítési láncolat áthidalását* és a gyártó közvetlen perlését. A termékszavatosság a kontraktuális és a deliktuális felelősség határán lévő jogintézményként szerződéses kötelezettséget tételez a gyártó és a fogyasztó között a gyártó által történt forgalomba hozatalakor hatályos minőségi követelményeknek, továbbá a gyártó által adott leírásban szereplő tulajdonságoknak való megfelelési illetően, ugyanakkor nem szól a gyártó által vállalt általános „garancia” kikényszeríthetőségéről. A szabályozás a jótállásra és a termékfelelősségre modellezett.

²³ VÉKÁS (12. lj.) 75.

²⁴ 6:168–170. §.

A fogyasztóvédelmi szabályozás *perspektivikus hatása a polgári jog megkettőződésének a kereskedelmi jog/magánjog dichotómiáról a fogyasztóvédelmi magánjog/általános magánjog dichotómiára* való „áttünése”. Úgy tűnik, hogy az alanyi alapú rétegződés a magánjogban *elkerülhetetlen*, mint ahogyan elkerülhetetlenek lesznek ennek kapcsán az elhatárolási kérdések, a határesetek kezelése és nemcsak a polgári anyagi jog, hanem a nemzetközi kollíziós magánjog szintjén is. A fogyasztóvédelmi szabályozás egyik következménye, hogy *eltérő belső logikájú szabályozások ütköznek egymással*. A jogrendszerben előadódó nehézségeket jól jelzi nemcsak a fogyasztóvédelemnek a tőkepiaci szabályozásban való nehéz értelmezhetősége,²⁵ hanem az is, hogy a német jogirodalomban komolyan felmerült például a munkavállalónak a fogyasztóként való kezelhetősége a munkajogi jogviszonyban.²⁶ Ezeket a kérdéseket a fogyasztó vagy a fogyasztói szerződés fogalmának a definiálásával a jogalkotó nem tudja megnyugtatóan megválaszolni; ez mindenképpen a joggyakorlat feladata. A Ptk. ráadásul, úgy tűnik, nem következetes abban, hogy a fogyasztó autonóm alanyi meghatározását vagy a fogyasztói szerződés relációs fogalmát kell-e alapul venni a speciális fogyasztóvédelmi szabályok alkalmazási körének meghatározása során. Míg a szerződési jog általános szabályai (tisztességtelen szerződési feltételek,²⁷ érvénytelenség,²⁸ teljesítés,²⁹ szerződésszegés³⁰), továbbá a zálogjogi szabályok³¹ a fogyasztói szerződés relációs fogalmából indulnak ki, és „B to C” viszonyokra modellezettek. A fogyasztó által vállalt kezességre vonatkozó rendelkezések,³² továbbá a Ptk. tervezett módosítása a fiduciárius hitelbiztosítékok tilalmának szűkítése kapcsán a fogyasztó³³ fogalmát nem a fogyasztónak minősülő személlyel szerződő fél viszonyában, hanem *önmagában*, azaz „B to C” és „C to C” relációban *egyaránt* értelmezik.

4. A PTK. ÁLTALÁNOS ÉRTÉKELÉSE

A Ptk. annak ellenére, hogy a magyar jogban jelentős újításokat is tartalmaz, *alapvetően konzervatív* szemlélet által uralt előkészítő munka eredményeként született. Ennek egyik alapvető oka az volt, hogy az 1959-es Ptk. tartalmi felülvizsgálatot mindenképpen igényelt, gyökeres változás iránti igények azonban a gyakorlatban nem mutatkoztak. Az 1959-es Ptk. a piacgazdasági viszonyok között is jól alkalmazható volt, ugyanakkor számos alkalommal módosításra került, a magyar magánjog is

²⁵ Klaus-R. WAGNER: „Sind Kapitalanlager Verbraucher? – Zum Verhältnis von Kapitalanlagerrecht zum Verbraucherschutzrecht” *Zeitschrift für Bank- und Kapitalmarktrecht* 2003/8. 649.

²⁶ Georg ANNUSS: „Der Arbeitnehmer als solcher ist kein Verbraucher!” *Neue Juristische Wochenschrift* 2002. 2844; Ulrich TSCHÖPE – Andrea PIRSCHER: „Der Arbeitnehmer als Verbraucher im Sinne des § 13 BGB – Eine immer noch offene Frage” *Recht der Arbeit (Zeitschrift für die Wissenschaft und Praxis des gesamten Arbeitsrechts)* 2004/6. 358.

²⁷ 6:103-104. §.

²⁸ 6:114. § (2).

²⁹ 6:131. §.

³⁰ 6:157-158. § vagy a fent említett termékszavatosság (6:168–170. §).

³¹ 5:90. §.

³² 6:430. §.

³³ 8:1. § 3.

kitetté vált az európai jog hatásainak, meg kellett vizsgálni az összefoglaltabb, egységesebb szabályozás kialakításának a lehetőségét, egyes az 1959-es Ptk.-ban bevezetett vagy a korábbi magánjog alapján fenntartott megoldások további létjogosultságát, és jogalkotói szinten kellett eldönteni bizonyos kérdéseket (például fiduciárius hitelbiztosítékok kikényszeríthetősége). A Ptk. előkészítése során így *nem volt jellemző innovatív, az 1959-es Ptk.-tól gyökeresen eltérő* elvi vagy szerkezeti megoldások keresése. A változások többnyire a bírói gyakorlat egyes eredményeinek a rögzítésére, direkter szabályozásra, egyes tételezett megoldások normatív megjelenítésére, világosabb kockázattelepítési és szankciórendszerekre törekednek, a piaci szemlélethez való közelítés jegyében a *magánautonómiának* biztosított nagyobb szereppel. A *könyvekbe rendezett szerkezet* eltér az 1959-es Ptk. rendszerétől, ami segíti a családjogi és a társasági jogi szabályozás inkorporálása folytán terjedelmesebbé vált szabályozás áttekinthetőségét, ugyanakkor az egyes könyvek stílusa és a szabályok *absztrakciós szintje eltér* egymástól, ami részben a korábbi szabályozás felülvizsgálatának eltérő felfogásából adódik.

5. ALAPELVI RENDELKEZÉSEK

Az alapelvi rendelkezések körében a joggyakorlatot is befolyásoló változások nem történtek. Az együttműködési kötelezettség követelményét a Ptk. a kötelmi jogi jogviszonyokra korlátozza, a rendeltetésszerű joggyakorlás követelményét pedig a joggal való visszaélés tilalmába beleérti. Ugyanakkor a *rendeltetésszerű joggyakorlás követelménye* a visszaélés megállapításának *viszonyítási pontja* lenne (azaz a visszaélést az alanyi jognak a társadalmi rendeltetéssel össze nem férő gyakorlása jelenti), így *hiánya a szakmai konvención alapuló értelmezéssel pótolható, a visszaélés fogalmából azonban nem vezethető le. Az utaló magatartás* (biztatási kár) a bevezető rendelkezések köréből a kötelemalapító tények közé került,³⁴ miközben *belső logikai kapcsolódása a jóhiszeműség és tisztesség követelményéhez* (különösen annak az 1:3. § (2) bekezdésében meghatározott esetéhez) köti, kötelemalapító tényként való kezelése pedig már csak azért sem logikus, mert a biztatási kár tényállása alapján *a kötetmet a bíróság diszkrecionális alapon hozott döntése keletkezteti*. Az 1959-es Ptk.-hoz képest változatlan tartalmú szabály ugyanis *nem tételez a magatartásnál fogva keletkező kötelezettséget*.³⁵

6. CSELEKVŐKÉPESSÉG ÉS CSALÁDJOG

A cselekvőképességi és a családjogi szabályok kialakítása kapcsán az elsődleges szempont a *társadalmi változásokhoz* és Magyarország *nemzetközi kötelezettségeihez* való igazodás volt. A szabályozás során ezért újragondolták a *tartás és a házasság*

³⁴ 6:2. § (1).

³⁵ 6:587. §.

sági vagyoni jogi kereteit, ez utóbbi körben és általában is viszonylag nagy szabadságot adva a feleknek és az *autonóm döntéseknek*. A családjogi rendelkezések a Csjt. szabályaihoz képest erőteljesebben veszik figyelembe a *gyermek érdekeit* és adnak lehetőséget arra, hogy ezeket a gyermeket is érintő bírósági döntések során a bíróság megismerje és mérlegelje. Az *élettársakkal* kapcsolatos szabályok a Ptk. megalkotását megelőző viták egyik központi elemét képezték, elsősorban morális szempontokat előtérbe helyezve, ami jelentősen befolyásolta az *eredményében kompromisszumos* szabályozást. Az élettársi kapcsolatot a Ptk. kötelmi jogi jogviszonyként szabályozza, így elsősorban *vagyoni viszonyként* tételezi.³⁶ Ezzel továbbra is fennmaradnak az élettársi jogviszonynak a *polgári jogi társasághoz kapcsolódó* gyökerei. Ugyanakkor a Ptk. *családjogi joghatásokat* is kapcsol az élettársi kapcsolathoz, amelyeket a családjogi szabályok körében rendez.³⁷ A vagyoni jogi, tartási és lakáshasználati szabályokkal az élettársi kapcsolat jogi szabályozottsága erősödött. Erre a bírói gyakorlat tapasztalatai alapján valós igény jelentkezett, megkönnyítve az élettársi kapcsolat megszűnésével járó vagyoni jogi rendezést és közelebb hozva az élettársak szabályozását a társadalmi valósághoz.

7. SZEMÉLYISÉGI JOGOK VÉDELME – SÉRELEMDÍJ

A személyiségi jogok védelmének rendszere kapcsán érzékelhető a jogalkotó törekvése konzisztens rendszer felépítésére, mind a Ptk-n belül, mind a jogrendszer egészéhez, különösen a személyiségvédelem alkotmányos alapjaihoz képest. Ezért a jogvédelem alapjaként az emberi méltóságot határozza meg.³⁸ Az *emberi méltóság védelmével azonban nem támasztható alá a jogi személyek személyhez fűződő jogainak a védelme* és olyan személyiségi jogok védelme sem, amelyek sokkal inkább az egyén – akár kereskedelmi célú hasznosításhoz kötődő – *rendelkezési jogát* védik,³⁹ mintsem az emberi méltóságot.

A Ptk. leginkább figyelemre méltó újításainak egy része a személyiségi jogok védelméhez és a kártérítési joghoz kötődik. A *nem vagyoni kártérítés kiiktatása* a kártérítési jog (és a személyiségvédelem) rendszeréből részben azon a megfontoláson alapult, hogy egy *direkt kompenzációs rendszer* egyenesebb és őszintébb megoldás, mint a személyiségi jogok megsértése kapcsán értelmezhetetlen kárfogalomra épülő kártérítési felelősség. Ezt támasztotta alá az is, hogy a nem vagyoni kártérítés megítélésének a feltétele a személyiségi jogok megsértése, így a nem vagyoni kártérítést hagyományosan a személyiségi jogok megsértése szankciójának kezelte a magyar elmélet és joggyakorlat. Egyelőre nincsenek olyan gyakorlati tapasztalatok, amelyek alapján állást lehetne foglalni ennek a változásnak a sikeressége kapcsán. Az időnként tévesen büntető kártérítésnek tekintett *sérelemdíj kártérítési beágyazottsága* továbbra is megmaradt. Sérelemdíj akkor ítélt meg, ha a személyiségi jog sérelmét okozó

³⁶ 6:514–517. §.

³⁷ 4:86–95. §.

³⁸ 2:42. § (2).

³⁹ Pl. képmáshoz való jog, üzleti titok védelme, adatvédelem.

(illetőleg az annak megfizetéséért felelős) fél a kártérítési felelősség szabályai szerint magát kimenteni nem tudja.⁴⁰ Az eddigi jelek alapján nem várható, hogy a bírói gyakorlat jelentősen el fog térni a nem vagyoni kártérítés kapcsán kialakított gyakorlattól sem a sérelemdíj megítélésének feltételei, sem pedig összecszerűsége tekintetében; a Ptk. rendelkezéseiből ilyen eltérés szükségessége legalábbis nem feltétlenül következik. A szakmai álláspontok többsége mutatkozik abban, hogy a bíróság elutasíthatja a sérelemdíj iránti keresetet, ha a sérelmet szenvedett felet nem érte olyan nem vagyoni sérelem, amely sérelemdíj megítélésére adhatna alapot. A Ptk. 2:52. § (1) bekezdés második fordulata alapján a sérelmet szenvedett fél „az őt ért nem vagyoni sérelemért” követelhet sérelemdíjat, ami lehetővé tesz olyan értelmezést, amely szerint a nem vagyoni sérelem bekövetkezése a sérelemdíj megítélésének feltétele. A sérelemdíjra való marasztalás elsődleges feltétele a személyiségi jogsértés megállapítása. Ennek kapcsán a joggyakorlat feladata *a személyiségi jogok és a személyiségi jogvédelem inflálódásának a megakadályozása*, azaz a társadalmi értékelés szerint *valós jogsérelmek* szankcionálására való szorítkozás. Ha megállapítható a személyiségi jogba történő beavatkozás, és az jogellenes, a kártérítési jogi szabályok alkalmazandósága folytán meg kell vizsgálni azt, hogy a jogsérelem és az alperesi magatartás között van-e okozati összefüggés, ezt követően pedig a polgári jogi felelősség szabályai szerint a kimentés lehetőségét.

Ha a személyiségi jogsértés megállapítható, a sérelemdíj fizetése iránti kötelezettség alól való mentesülés érdekében az alperesnek kell kimentenie magát a vonatkozó *kontraktuális vagy deliktuális* felelősségi mérce szerint, valamint neki kell bizonyítania azt is, hogy a jogsértéssel okozati összefüggésben a felperest nem érte olyan súlyú nem vagyoni sérelem, amely sérelemdíj megítélését indokolná. Abban az esetben, ha a személyiségi jogsértést szerződésszegés valósítja meg, a Ptk. 2:52. § (2) bekezdésében foglalt utaló szabály folytán a sérelmet okozó fél akkor nem köteles sérelemdíj fizetésére, ha a felelősség alól a Ptk. 6:142. §-ában foglalt, a szerződésszegésért való felelősség alóli kimentés feltételeit meghatározó szabályok szerint tudja kimenteni magát. Mivel azonban a sérelemdíj nem kártérítés, a Ptk. 6:143. §-ában foglalt, a szerződésszegéssel okozott kár megtérítésének mértékére vonatkozó szabályok a sérelemdíj fizetése iránti kötelezettségre nem alkalmazandók.

A gyűlöletbeszéd nem illeszthető be a jogalanyok közötti relatív szerkezetű jogviszonyokra épülő polgári jog rendszerébe, és könnyen vezethet a polgári jog szerkezetének az eróziójához. Ennek elkerülése érdekében a Ptk. 2:54. § (5) bekezdés utolsó mondata alapján a közösség tagja részére sérelemdíjat akkor lehet helyes megítélni, ha megállapítható, hogy a közösséget sértő magatartás következtében őt *személyében érte* olyan mértékű nem vagyoni sérelem, amely sérelemdíjjal kompenzálható.

Egyetértés mutatkozik abban,⁴¹ hogy nagyon kis összegű, ún. bagatell igényeket a bíróságnak nem kellene akceptálnia. A sérelemdíjra való marasztalás lehetőségét biztosító törvényi rendelkezések céljának az a jogalkalmazás felel meg, amely nem marasztal olyan alacsony összegű sérelemdíj megfizetésére, amely nem alkalmas

⁴⁰ 2:52. § (2).

⁴¹ Új Ptk. Véleményező Testület állásfoglalása, www.lb.hu/hu/ptk?&body_value=&page=1.

sem a sérelem kompenzálására, sem pedig a jogsértéstől visszatartó preventív hatás kifejtésére. Abban azonban nem körvonalazódik világos álláspont, hogy a kis összegű marasztalásra irányuló kereseteket az igényt megalapozó jogsértés súlyától függetlenül el kell utasítani (azaz akkor is, ha nagy összeg is megítélhető lenne, ha a kereset ilyenre irányulna) vagy csak a kereseti kérelem keretei között (azaz súlyos jogsértés esetén nem utasítható el azon az alapon a kereset, hogy alacsony összeg megfizetésére irányul a kérelem).

További jelentős és a súlyához képest mindeddig kis figyelmet kapott változás, hogy a személyiségi jogok megsértésének objektív szankciójaként a sérelmet szenvedett fél követelheti, hogy a jogsértő vagy jogutódja *a jogsértéssel elért vagyoni előnyt a jogalap nélküli gazdagodás szabályai szerint engedje át a javára*.⁴² Ez a rendelkezés elsősorban a sajtó útján elkövetett jogsértésekre modellezett, de általánosan érvényesülő szabály, amelynek célja a megfelelő preventív hatás biztosítása, azaz annak elérése, hogy *a sérelmet okozó fél ne „vásárolhassa” meg a jogsértés árán a remélt vagyoni előnyt*. A vagyoni előny elvonása a vagyoni kártérítés és a sérelemdíj alkalmazása mellett káron felüli marasztalásként jelentkezik. Egyik előnye, hogy a büntető kártérítés *preventív hatását képes biztosítani a magánjog dogmatikai rendszerének a keretei között* és nem juttatja alá nem támasztott előnyhöz a felperest. A gyakorlat számára nyilvánvalóan *kihívást* jelent majd *a jogsértéssel elért vagyoni előny kiszámítása*, amennyiben az ebben az esetben nem csak egy, a jogalap nélküli gazdagodásnál egyébként tradicionálisan tételezett vagyonetelodás korrekciója. A külföldi tapasztalatok, a licencia-analógia vagy más számítási módok alkalmazhatóságát a tudománynak és a gyakorlatnak kell majd a közeljövőben vizsgálnia. A személyiségi jog megsértésének a vagyoni alapú szankcionálása szükségképpen erősíti a személyiségi jogok *kommercializálódásának* a folyamatát, ez azonban a vagyoni alapú szankcionálásnak szükségszerű velejárója. Ezt *elkerülni csak a vagyoni jellegű szankciókról való lemondás árán* lehetne.

8. A JOGI SZEMÉLYEKRE VONATKOZÓ SZABÁLYOK ÉS AZ ELTÉRÉST ENGEDŐ NORMÁK SZEREPE

A Ptk. egy másik, paradigmaváltásként is értékelhető vonása a gazdasági társaságok szabályozásának *inkorporálása* a Ptk.-ba, és ezzel párhuzamosan a jogi személyekre vonatkozó szabályok egy nagy részének *diszpozitív rendelkezésként* való megfogalmazása. A társasági jogi szabályozásnak a külön szabályozás helyett a Ptk. keretei között való megvalósítása annak a koncepciónak az eredménye, amely külön kereskedelmi törvény megalkotása helyett a magánjogi kodifikációt a kereskedelmi viszonyok igényeire is alkalmas, monista elvre épülő polgári törvénykönyvre alapozta. A társasági jogi szabályoknak a jogi személyek szabályozásába való beillesztésének a következménye lett az is, hogy a jogi személyekre vonatkozó általános szabályok „társasági jogiasak” lettek, mert a jogalkotó a gazdasági társaságokra modellezte őket.

⁴² 2:51. § (1) e).

A társasági jogi szabályozás egyik, a magyar jogban korábban nyugvópontra soha nem jutó problémája, a szabályozás *kógens vagy diszpozitív* természetének meghatározása így a jogi személyekre vonatkozó szabályozás egyik *alapkérdésévé* vált.

A társasági jog újraalkotásainak a rendszerváltozást is átívelő történetében a szabályozás kógens vagy diszpozitív karaktere állandóan újragondolt központi kérdés volt. Úgy tűnik azonban, hogy sokáig éppen ebben az alapvető, a piaci szereplők mozgásterét is kijelölő és az egész szabályozást meghatározó kérdésben nem sikerült megnyugtató megoldást találni. Ennek oka elsősorban az, hogy a jogalkotó a társasági törvények előkészítése során nem fogalmazott meg és ezért nem is követett elvi megfontolásokat annak kapcsán, hogy milyen jogpolitikai cél megvalósítása érdekében van szükség kógens szabályokra, és mely esetekben helyes diszpozitív szabályok lefektetése. Ilyen koncepció hiányában nem is lehetett hatékony szabályozást nyújtani. Azt, hogy mely jogviszonyok milyen vonatkozásában van szükség kógens vagy diszpozitív szabályozásra, elsősorban a kógens és a diszpozitív szabályok funkciója, továbbá a szabályozási igény alapján lehet meghatározni. *Diszpozitív szabályok* megfogalmazására akkor van szükség, ha a piaci szereplők rendelkezési szabadsága körébe tartozó kérdésben a felek standardizált szerződési akaratát kifejező, de eltérést engedő normák a *tranzakciós költségeket csökkenthetik*. *Kógens* szabályokra akkor van szükség, ha a jog a *közérdek* védelme, az *általános társadalmi értékrend* érvényre juttatása érdekében *korlátozni akarja a felek rendelkezési szabadságát*.

Az, hogy a társasági jogi szabályozás eltérést engedő hézagkitöltő vagy eltérést nem engedő normákból épüljön fel, 1988 óta sokat vitatott alapkérdése a gazdasági társaságok szabályozásának. Az 1988-as Gt. a tagok egymás közötti viszonyában az eltérést engedő normáknak adott prioritást, amikor úgy rendelkezett, hogy a tagok a társasági szerződés tartalmát egymás közötti viszonyukra vonatkozóan a jogszabályok keretei között szabadon állapíthatják meg, és a Gt. társasági szerződésre vonatkozó rendelkezéseitől eltérhetnek, ha a Gt. az eltérést nem tiltja.⁴³ A szabály elvi alapja a társulási szabadság elvének az érvényesítése volt, továbbá a társasági kultúra hiánya által indokolt nagyobb mozgástér szükségessége. A törvényhozónak sok lehetőséget kellett megnyitnia, rugalmasnak kellett lennie és a gyakorlatnak kellett eldöntenie, hogy a törvényben ajánlottak közül melyik megoldást veszik igénybe és melyiket nem. Nem vonatkozott az eltérést engedő karakter a harmadik személyeket érintő szabályozási elemekre, az eljárásjogi jellegű szabályokra és a részvénytársaságokra, amely utóbbi társasági forma kapcsán a közérdek védelme (nyilvános értékpapír-forgalom) indokolta a kógeniciát.⁴⁴ Az 1997-es Gt. megfordította ezt a szabályozási elvet és a kógeniciát tette főszabállyá, amikor úgy rendelkezett, hogy a tagok (részvényesek) a Gt. rendelkezéseitől akkor térhetnek el, ha ezt a törvény megengedte.⁴⁵ A változás oka az a megfontolás volt, hogy a diszpozitivitással kapcsolatos viták a jogbiztonságot veszélyeztetik, ezért a jogalkotó a szabályozás természetének megfordítását látta indokoltnak. A kógenicia sem bizonyult azonban elég jól értelmezhetőnek a gyakorlatban. A 2006-os Gt. előkészítése során ezért megtartották fősza-

⁴³ Gt. (1988) 20. §.

⁴⁴ Gt. (1988) 133. §.

⁴⁵ Gt. (1997) 9. § (1).

bályként a kógenciát, de kiegészítették azzal, hogy nem minősül a törvénytől való eltérésnek olyan további rendelkezés társasági szerződésbe (alapszabályba, alapító okiratba) való foglalása, amelyről a Gt. nem szól, ha a rendelkezés nem áll ellentétben a társasági jog általános rendeltetésével, vagy az adott társasági formára vonatkozó szabályozás céljával, és nem sérti a jóhiszemű joggyakorlás követelményeit.⁴⁶ A jogalkotó a vállalkozási szabadság erősítése és a vonatkozó bírói gyakorlat bizonytalanságának feloldása érdekében tartotta szükségesnek a korábbi szabályozás korrekcióját. E rendelkezés alapján sem volt azonban világos a gyakorlat számára, hogy mikor valósul meg a törvényi szabályoktól való eltérés és mikor van szó olyan kérdésről, amelyről a törvény nem szól, mint ahogyan az sem, hogy egy adott rendelkezés a társasági szerződésben (alapszabályban) mely esetekben áll ellentétben a társasági jog általános rendeltetésével, az adott társasági formára vonatkozó szabályozás céljával, és mikor nem sérti a jóhiszemű joggyakorlás követelményeit. Nem volt egyértelmű az sem, hogy a Gt. szabályaitól eltérő rendelkezés miért ne lehetne úgy értendő, mint amely *társasági joghatást nem vált ki, de kötetmi jogi joghatást igen*. A gyakorlat erre a bizonytalansággal, a szindikátusi szerződések terjedő alkalmazásával reagált.

A kógens és diszpozitív szabályozási modell közötti választás *olyan elvi alapokon* kell, hogy nyugodjon, amelyek figyelembe veszik az eltérést engedő és eltérést nem engedő normák szerepe közötti különbségeket. *Az eltérést nem engedő normák hátránya*, hogy megakadályozzák, hogy a felek a jogviszonyaikat az *egyéni szükségletekhez* igazítsák és így visszatarthatnak a jólét-maximalizáló, hatékony magatartástól és nem is feltétlenül eredményesek, mert a társasági szereplők a kötelező szabályokat a *tranzakció (megállapodás) átstrukturálásával kikerülhetik*. Emellett *gátolhatják a jog fejlődését*, mert megakadályozzák, hogy a felek megállapodásai a gazdasági szükségleteket tükrözzék, miközben a jogalkotó sokszor a piaci igényekre csak lassan reagálva módosítja a kógens szabályozást. Előnyös lehet ugyanakkor kógens szabályok alkalmazása olyan helyzetekre, amelyekben bizonyos szereplők a helyzetüknél fogva *nem tudnak a diszpozitív szabály alól való kiserződésről* dönteni akkor sem, ha ez lenne számukra ésszerű, *harmadik személyek érdekeinek védelme* céljából, amennyiben azok nincsenek abban a helyzetben, hogy alacsony tranzakciós költségek mellett szerezzenek szerződéses védelmet (ilyenek lehetnek például részvényt jegyző befektetők), továbbá olyan célok elérése érdekében, amelyek *nem hatékonyságvezéreltek*. A diszpozitív szabályok ezzel szemben lehetővé teszik a felek számára, hogy felépítsék a számukra leghatékonyabb megoldást, kiserződve a korlátozó szabályok alól, elkerülik a jogalkotónak a gazdasági igényekre való lassú reagálásával kapcsolatos problémákat. A felek számára lehetővé teszik, hogy *egyértelművé tegyék a jogi szabályozás bizonytalan tartalmát* vagy félretegyék az ilyen szabályt. Hézagkitöltő szerepük folytán *quasi* általános szerződési feltételként működnek. A megengedő (felhatalmazó) normák olyan lehetőségeket nyitnak meg, amelyek jogszerűségének megítélése egyébként kétes lenne. Előnyük, hogy világossá teszik a rendelkezés érvényességét, a hátrányuk ugyanakkor, hogy tranzakciós költséggel jár a választásuk és érdekvédelemre az opcionális jellegük miatt nem alkalmasak.

⁴⁶ Gt. (2006) 9. §.

Polgári jogi szempontból a gazdasági társaságoknak (jogi személyeknek) az a fajta szabályozása lehet optimális, amely *csak annyiban teszi a normákat eltérést nem engedővé*, amennyiben azt a jogalkotó által *megvalósítani kívánt jogpolitikai célok* szükségessé teszik, így ha egyenlőtlen alkupozíciót kell kiegyenlíteni, *externáliákat* kell elkerülni, vagy nem hatékonyságvezérelt jogpolitikai célokat kell megvalósítani. A Ptk. szabályai erre az optimumra törekszenek, amikor megengedik, hogy a jogi személy tagjai, illetve alapítói az egymás közötti és a jogi személyhez fűződő viszonyuk, valamint a jogi személy szervezetének és működésének szabályozása során a létesítő okiratban eltérjenek a Ptk. jogi személyekre vonatkozó szabályaitól, ha az eltérést a Ptk. nem tiltja, az eltérés a jogi személy hitelezőinek, munkavállalóinak, vagy a tagok kisebbségének jogait nem sérti nyilvánvalóan, továbbá nem akadályozza a jogi személyek törvényes működése feletti felügyelet érvényesülését.⁴⁷ A rendelkezés tudatos jogalkotói koncepciót tükröz, amely *jól meghatározott jogpolitikai célok* érvényesülése érdekében korlátozza a felek szabadságát a jogviszonyaik formálásában.

9. DOLOGI JOG

A dologi jog egyik sajátossága, hogy a szabályozási kulcskérdésekben való döntések *jellemzően két lehetséges modell* közötti választást jelentenek, amelyek akár egyenértékűek is lehetnek, azonban eltérő szabályozást igényelnek. Az új Ptk. előkészítése során ilyen *kulcskérdést* jelentett a dologi jogok *zártkörűségének és tartalmi kötöttségének* elve, a *tulajdonjog koncepciójának*, a *tulajdon tárgyainak*, a *dolog fogalmának*, az *ingó dolgok tulajdonjogának* átruházásához szükséges követelményeknek, a dologi *hitelezési* rendszerének, valamint a *birtok jogi* minőségének meghatározása. A szabályozás egyes elemei szükségszerűen tükrözik az említett kérdésekben való döntések következményeit. Az 1959-es Ptk. tulajdonjogi szabályai jelentős mértékben építettek a II. világháború előtti magánjogi törvénytervezetek és bírói gyakorlat eredményeire. A tulajdonjogi szabályok jól illeszkednek abba a folyamatba, amely az 1900-as évektől kezdve egyre letisztultabb és a gyakorlatban jól alkalmazható, a dologi jog sajátosságaihoz képest nyitott és rugalmas szövegtervezeteket eredményezett. A Ptk. ideológiai háttereként jelentkező tulajdoni szemlélet a *szabályozás alapvető szerkezetét nem érintette*, a szabályozás szintjén csupán néhány – azóta többségében már hatályon kívül helyezett – rendelkezésben jelent meg. A Ptk. dologi jogi szabályainak megalkotása során ezért *nem volt szükség átfogó*, a szabályozás alapjait érintő *reformra*. A szabályozás változásai elsősorban a gyakorlati igényekhez való jobb igazodást célozták. A szabályozás központi rendező elve a magyar jogban is – hasonlóan a kontinentális jogrendszerekhez – a *tulajdonjog absztrakt* felfogása. Az absztrakt tulajdonjogi felfogás a tulajdonjog részjogosítványainak az oszthatatlanságában jelenik meg: egy dolgon mindig *csak egy tulajdonjog* áll fenn, a dologra vonatkozó összes többi dologi jog csak *idegen dologbeli jog* lehet. A tulajdonjog több személyt csak közös tulajdon formájában illelhet meg, közös tulajdon esetében azonban a rész-

⁴⁷ 3:4. § (2) és (3).

jogosítványok nem válnak külön, azok mindegyike azonos módon illeti meg valamennyi tulajdonostársat. Ennek a felfogásnak köszönhető a tulajdon „rugalmassága” is, amely a dolgon fennálló idegen dologbeli jogokat időlegesnek tekinti azzal, hogy bár a tulajdonos valamennyi nevesíthető tulajdonosi részjogosítványában korlátozható, azok megszűntével tulajdona visszanyeri eredeti korlátlanágát, a tulajdon lényegén a részjogosítványok korlátozottsága vagy hiánya nem változtat. A tulajdonjog nem kezelhető pusztán részjogosítványok összességéként, még akkor sem, ha a részjogosítványok taxatív felsorolhatatlanok, hiszen a tulajdonjog az összes – elméletileg bizonytalanságosnak tekinthető – részjogosítvány gyakorlásának átengedése esetén is fennmarad: *a tulajdon akkor is változatlanul fennáll, ha a jogosítványok „doboza” üres.*⁴⁸ A Ptk. tulajdonjogra és idegen dologbeli jogokra épülő szabályozási struktúrája nem hozott változást a magyar jogba, és nem változott az idegen dologbeli jogok köre sem.

Jelentős változás a dologi hitelbiztosítékok rendszerében következett be. A dologi hitelbiztosítékok szabályozása az ezzel kapcsolatos gazdasági-gyakorlati igények folytán az új szabályozás különösen érzékeny pontja. A hitelbiztosítékok köre olyan jogterület, ahol a jogalkotói koncepció és a valóság között nagy az eltérés. Kialakulnak ugyanis olyan biztosítéki formák is, amelyek formálisan törvényileg szabályozott jogintézményekhez kötődnek ugyan, tartalmilag azonban jelentősen eltérnek az alkalmazott jogintézmények mögött fekvő jogalkotói elképzelésektől, eltávolodva ezzel a törvényi koncepcióhoz kötődő jogpolitikai céloktól is.⁴⁹ Ez a jogalkalmazást és a jogalkotást is reakcióra készíti; mind a kettő ugyanazzal a kérdéssel szembesül, nevezetesen, hogy mennyiben nyisson utat a gyakorlatban megnyilvánuló törekvéseknek, és ehhez milyen eszközöket alkalmazzon. A jogalkotás részéről lehetséges reakció egyes, a gyakorlatban elterjedt biztosítéki konstrukciók megtiltása (például az új holland polgári törvénykönyv kifejezetten eltörölte a *bewindet*, ami a biztosítéki tulajdon tradicionális holland jogintézménye volt), vagy azoknak a problémáknak az orvoslása, amelyekre az adott konstrukciót a gyakorlatban alkalmazni kezdték (ebből a megfontolásból vezették be a magyar jogban az ingó jelzálogjogot). *A biztosítéki célú tulajdonátruházás a magyar hitelezési gyakorlatban is elterjedt atipikus hitelbiztosítékká vált.* A biztosítéki célú tulajdonátruházás célja, hogy a hitelező számára a zálogjognál mint korlátolt dologi jognál kedvezőbb biztosítékot – a biztosíték tárgya feletti tulajdonjogot – biztosítson. A követelés kiegyenlítésével a hitelező a biztosítéki tárgy tulajdonjogát köteles visszaruházni az adósra. Ha az adós nem fizeti meg tartozását, a tulajdonjog a hitelezőre marad. A biztosítéki tulajdonátruházást a német jogban eredetileg az az igény hívta életre – és éppen ezért az ingók körében –, hogy lehessen olyan módon is ingó biztosítékot nyújtani, hogy az ingó dolog birtoka ne a zálogjogosulthoz kerüljön, hanem a zálogkötelezettnél maradván a termelési folyamatba bekapcsolva segítse a záloggal biztosított kölcsön visszafizetését.⁵⁰ Az adós eladó

⁴⁸ John Henry MERRYMAN: „Ownership and Estate. Variations on a Theme by Lawson” *Tulane Law Review* 1974. 916–945, 927.

⁴⁹ Wolfgang WIEGAND: „Kreditsicherung und Rechtsdogmatik” in Eugen BUCHER – Peter SCLADIN (szerk.): *Berner Festgabe zum Schweizerischen Juristentag 1979* (Bern – Stuttgart: Paul Haupt 1979) 238–308, 283.

⁵⁰ Hans-Jürgen LWOWSKI (szerk.): *Das Recht der Kreditsicherung* (Berlin: Erich Schmidt 82000) 528, 449.

és a hitelező vevő között csak kötelmi jogi (szerződéses) kapcsolat van, a tulajdonjog a maga teljes egészében száll át a hitelezőre: a *biztosítéki tulajdonátruházás önálló, nem járulékos jog*.

A biztosítéki célú (fiduciárius) tulajdonátruházás *alapkérdése az érvényességének elismerése vagy megtagadása*.⁵¹ A biztosítéki célú tulajdonátruházásokhoz kapcsolódó sajátosság, vagyis a *tipikus jogi keretek alkalmazása atipikus célokra*, nemcsak ezen ügyletek érvényességét kérdőjelezi meg, hanem általánosan veti fel azt az aggályt is, hogy ezek érvényességének az elismerése erodálja a dologi jogok zártkörűségének elvét. Joggal merül fel ugyanis a kérdés, hogy ezek az ügyletek nem irányulnak-e valójában a hitelbiztosítéki szabályozás rendelkezéseinek megkerülésére. Jogpolitikai szempontból pedig nyilvánvaló, hogy a fiduciárius ügyletek nagyobb biztosítékot nyújtanak a hitelező számára, mint ami az ő érdekeinek védelméhez szükséges volna.⁵² A legnagyobb nehézséget az okozza, hogy a biztosítéki célú tulajdonátruházást nem volna helyes önmagában, a (tartalmilag) alapul fekvő vagy abban benne rejlő kölcsönügylettől függetlenül értékelni, ugyanakkor a biztosítéki célú tulajdonátruházás nem járulékos természetű, így a kölcsönügylet nem alapügylete (nem *causa*-ja) a biztosítéki célú tulajdonátruházásnak.⁵³

A biztosítéki célú tulajdonátruházás kapcsán a Ptk. előkészítése során kialakult viták⁵⁴ egyrészt világossá tették, hogy a jog belső logikájából nem vezethető le megnyugtató válasz a biztosítéki célú tulajdonátruházások érvényességére. Másrészt pedig azt, hogy ha a zálogjogi szabályozás alapja és középpontja a *lex commissoria* tilalma marad, kizárva a zálogjogosult tulajdonszerzését a kielégítési jog megnyílta előtt kötött megállapodás alapján, a biztosítéki célú tulajdonátruházás – amely éppen ezt nyújtja a hitelező számára – ezzel összeegyeztethetetlen. Így jogpolitikai döntést igényelt a biztosítéki célú tulajdonátruházás megengedhetősége. Ennek eredményeként a Ptk. semmisnek minősíti – törvényi kivételek lehetőségének fenntartása mellett – a biztosítéki célú tulajdonátruházást, vételi jogot és engedményezést.⁵⁵

A zálogjogi szabályozás lényeges változásai egyszerűbb szerkezetet hoztak, törekedve az „eltűnő” zálogfajták előnyeinek a megtartására. A szabályozás a lehető legnagyobb szabadságot biztosítja a felek számára mind a zálogtárgy⁵⁶, mind a zálog-

⁵¹ SZABADOS István: „Zulässigkeit echter fiduziarischer Rechtsgeschäfte nach ungarischem Privatrecht” *Wirtschaft und Recht in Osteuropa* 2003/3. 75–83, 75.

⁵² Wolfgang WIEGAND: „Fiduziarische Sicherungsgeschäfte” *Zeitschrift des Bernischen Juristenvereins* 1980/116. 537–567, 542, 549, 565.

⁵³ ROLF SERICK: *Eigentumsvorbehalt und Sicherungsübereignung (Neue Rechtsentwicklungen)* (Heidelberg: Recht und Wirtschaft²1993) 33.

⁵⁴ SZABÓ Gábor Zoltán: „Lizingszerződéssel kapcsolatos problémák a lízingbe vevő szempontjából” *Gazdaság és Jog* 1998/3. 13–14; uő.: „A visszavásárlási joggal kombinált adásvételi szerződésről” *Gazdaság és Jog* 1998/10. 14–17; GÁRDOS István: „A biztosítéki célú tulajdonátruházásról” *Gazdaság és Jog* 1998/6. 18–21; GÁRDOS István – GÁRDOS Péter: „Van-e a fiduciárius biztosítékoknak helyük a magyar jogban? Vitacikk” *Polgári Jogi Kodifikáció* 2004/1-2. 33–47; GÁRDOS István – GÁRDOS Péter: „Ismét a fiduciárius biztosítékokról” *Gazdaság és Jog* 2005/3. 13–18; LAJER Zsolt – LESZKOVEN László: „A bizalmi (fiduciárius) biztosítékokról” *Polgári Jogi Kodifikáció* 2004/1-2. 23–33.

⁵⁵ 6:99. §.

⁵⁶ 5:101. §.

joggal biztosítható követelések⁵⁷ meghatározása során. A vagyont terhelő zálogjogot kiváltja a zálogtárgyak körülírással való meghatározásának lehetősége,⁵⁸ az önálló zálogjog elsődleges előnyét, az alapul fekvő követeléstől független átruházhatóságot pedig a különvált zálogjog⁵⁹ hivatott biztosítani. A keretbiztosítéki zálogjog nevesítését az tette feleslegessé, hogy a zálogjoggal biztosított követelés gyakorlatilag bármilyen módon, így a jogviszonyra utalással is meghatározható és a szabályozás nem zárja ki annak lehetőségét sem, hogy a felek felső összeghatárban állapodjanak meg. A szabad és ingyenes hozzáférésüként tételezett hitelbiztosítéki nyilvántartás⁶⁰ működőképessége attól függ, hogy az erre vonatkozó külön szabályozás mennyire képes megvalósítani az új Ptk. szabályai által tükrözött koncepciót. Ennek különösen azért van nagy súlya, mert a Ptk. szabályai a legfontosabb kereskedelmi hitelbiztosíték, a tulajdonjog-fenntartás esetén is elvárják a nyilvántartásba való bejegyzést.⁶¹ Ha a hitelbiztosítéki nyilvántartás nem egyszerű, gyors és költségmentes hozzáférésű rendszerként valósul meg, az a tulajdonjog-fenntartást a kereskedelmi viszonyokban alkalmazhatatlanná teszi, ami nemzetgazdasági szinten is komoly versenyhátrányt jelent.

10. KÖTELMI JOG – SZERZŐDÉSEK

A szerződési jogi szabályok újragondolásán több hatás is megmutatkozik. Az egyik érzékelhető cél a bírói gyakorlat jogszabályi szintre emelt megfogalmazása, egy másik pedig a törekvés nemzetközi jogegységesítési termékek (Bécsi Vételi Egyezmény, Európai Szerződési Alapelvek, *Draft Common Frame of Reference*) eredményeinek átvételére. A szerződési jog szabályozásának egyik legkomolyabb és leghosszabbban ható változása a szerződésszegési szabályok újragondolása. A szerződésszegésért és a szerződésen kívüli kártérítési felelősségért való szabályok összekapcsolásán alapuló egységes rendszert a Ptk. szigorú felelősségen és előreláthatósági korláton alapuló „*non-cumul*” rendszere váltotta fel. A Ptk. a szerződésszegésért való felelősséget csak nagyon szűk körben teszi kimenthetővé a kötelezett számára, ugyanakkor a következménykárokat tekintve a felelősséget a kötelezett által a szerződés megkötésének az időpontjában előrelátható károkra korlátozza. A Bécsi Vételi Egyezmény szerződésszegési szabályaira modellezett rendszer a Ptk-ban a szerződésszegésért való felelősség általános szabálya lett.⁶² A szerződésszegésért való és a szerződésen kívüli felelősség szétválasztását elsősorban az a rendszerbeli sajátosság indokolja, hogy bár mind a két helyzetben közös, hogy a kártérítés valamely kötelezettség megsértésének a következménye, szerződésszegés esetén a fél által önként vállalt kötelezettség váltja ki a felelősséget, míg szerződésen kívüli helyzetben a jog

⁵⁷ 5:97. §.

⁵⁸ 5:102. §.

⁵⁹ 5:100. §.

⁶⁰ 5. Könyv, XXV. fejezet.

⁶¹ 6:217. § (4).

⁶² Vékás Lajos: *Parerga – dolgozatok az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez* (Budapest: HVG-ORAC 2008) 210.

által tételezett kötelezettségé. Az önként vállalt kötelezettség megszegése két alapvető elemében tér el a törvény által tételezettől. Az egyik ilyen sajátosság, hogy a fél feltételezett megfontolás és mérlegelés eredményeként a kötelezettségvállalásért cserébe kapott előny reményében maga döntött így, ezért az ígélet nem teljesítésének számonkérése szigorúbb lehet. A másik pedig, hogy a kötelezettségvállalását beárazta, így a szerződés (az alku) megkötésekor nem ismert kockázatok számonkérése olyan következményt jelent, amely a beárazottság hiánya okán nem része az alkunak. Az önkéntes ígélet következményeit a Ptk. csak szűk körű kimentés mellett, szigorú felelősséggel teszi számonkérhetővé a jogosult számára: a kötelezett csak akkor mentesül a szerződésszegésért való felelősség alól, ha bizonyítja, hogy a szerződésszegést ellenőrzési körén kívül eső, a szerződéskötés időpontjában előre nem látható körülmény okozta, és nem volt elvárható, hogy a körülményt elkerülje, vagy a kárt elhárítsa.⁶³ A felelősség korlátozása a következménykárok esetében a szerződéskötés időpontjában előrelátható kockázatokra információs igényt generál: ha a jogosult nem tájékoztatja a kötelezettet a teljesítés elmaradásához fűződő különleges érdekéről vagy szokatlan kockázatokról, a szerződésszegő fél ezekért felelősséggel csak szándékos szerződésszegés esetén tartozik.⁶⁴

A *szerződésszegés szándékosságának* megállapíthatósága várhatóan komoly kihívást jelent majd a gyakorlat számára, hiszen a jogosult szempontjából kézenfekvő azzal érvelni, hogy a kötelezett tisztában volt a szerződéses kötelezettségével, így azt tudatos döntés eredményeként szeghette csak meg. A szándékosság és a gondatlanság elhatárolásának a *tesztje hiányzik* a hagyományos magánjogi gondolkodásból, amely elsősorban elvárások megfogalmazására és nem tudattartalom vizsgálatára épül. A jövőben az elmélet és a gyakorlat egyik feladata lesz ennek a gondolkodásnak a felépítése. A szerződésszegésért való és a szerződésen kívüli felelősség szétválasztása csak úgy lehet konzekvens, ha ehhez kapcsolódik az a szabály is, amely szerint a jogosult kártérítési igényét a kötelezettel szemben akkor is a szerződésszegéssel okozott károkért való felelősség szabályai szerint érvényesítheti, ha a kár a kötelezett szerződésen kívül okozott károkért való felelősségét is megalapozza.⁶⁵ Az 1959-es Ptk. egységes felelősségi rendszerének előnye az volt, hogy elkerülhetővé tette azoknak az elhatárolási kérdéseknek a vizsgálatát, amelyeket ez a rendszer szükségesé tesz. A Ptk. alkalmazásában ugyanis minden kártérítési igény előkérdése lesz az, hogy a felek között jött-e létre szerződés, a szerződés érvényes-e, továbbá hogy a károkozó magatartás a szerződésben foglalt vagy implikált kötelezettségek megsértésének következménye-e. Ilyen esetben ugyanis a szerződésszegésért való felelősség szigorú kimentésen alapuló, de gondatlanság esetén korlátozott helytállást eredményező rendszere érvényesül. Valószínűleg hosszabb időre lesz szükség ahhoz is, hogy az ezzel járó *kockázattelepítés* a laikus szerződő felek számára is világos legyen.

⁶³ 6:142. §.

⁶⁴ 6:143. §.

⁶⁵ 6:145. §.

11. KÖTELMI JOG – KÁRTÉRÍTÉSI FELELŐSSÉG

Az 1959-es Ptk. megalkotását megelőző időszakban a polgári jogi felelősségnek két kompetitív rendszerét dolgozta ki Marton Géza⁶⁶ és Eörsi Gyula.⁶⁷ Míg Eörsi rendszere a hagyományos megközelítést tükrözte, Marton Géza többemű értékelésen alapuló rugalmas rendszert tételezett, amely a felelősséget megalapozó és korlátozó elemekre épült. Az 1959-es Ptk. Eörsi Gyula rendszerét követte és ezen nem változtattott az új Ptk. sem. A polgári jogi felelősség szabályai és rendszere lényegében azonos maradt a korábbival, azzal azonban, hogy a sérelemdíj bevezetésével a nem vagyoni kártérítés a rendszerből kiesett. Hogy ez a megoldás hosszú távon sikeres lesz-e, elsősorban attól függ, hogy mennyiben igazolódik az a tétel, miszerint a nem vagyoni kártérítés csak személyiségi jogok megsértéséhez kapcsolódhat. Ha ez a tétel nem bizonyul igaznak, elkerülhetetlen lesz a személyiségi jogok inflálódása, vagy a nem vagyoni kártérítéshez való visszatérés, akár a sérelemdíj mellett. Az utazási élmények elmaradásáért megítélendő nem vagyoni kártérítés (sérelemdíj)⁶⁸ már eleve törés ezen a rendszeren. Bár hosszabb ideje erős igény mutatkozik az állam kártérítési felelősségének a jogalkotással okozott károkért való megállapíthatóságára is, erre a Ptk. végül nem adott választ. Ez annyiban mindenképpen logikus, hogy a jogalkotás magánjogi jogviszonyt nem keletkeztethet az állam és az egyén között, ugyanakkor a kérdés nyitottsága az állam kártérítési felelősségén való gondolkodást ezekben a helyzetekben is a polgári jogi kártérítési felelősségre viszi vissza.

A kártérítési jog a magyar jogban is olyan rugalmas rendszerként működik, amely a társadalmi értékelés egyes elemeit a rendkívül absztrakt módon meghatározott kártérítési előfeltételek értelmezésén keresztül közvetíti. A kártérítési felelősség feltételei egymással jelentős átfedést mutatnak; így a felróhatóság és a jogellenesség szükségképpen egymást átfedő kategóriákat képeznek, miközben az okozati összefüggés megállapítása is a preventív hatás lehetőségeinek a keretei között értelmes. A szabályozás a kártérítési jogban csak erős korlátokkal alkalmas a jog formálására: ez szükségképpen a joggyakorlat feladata. A kártérítési felelősség a kártelepítésnek csak az egyik, és nem is feltétlenül a leghatékonyabb módja. Társadalmi szinten előtérbe kell, hogy kerüljenek a polgári jogi felelősség alternatíváit jelentő kártelepítési megoldások, így különösen annak vizsgálata, hogy a biztosítás mennyiben lehet a polgári jogi felelősség alternatívája.

12. ÖRÖKLÉSI JOG

Az öröklési jog társadalmilag az egyik leginkább érzékeny jogterület. A Ptk. tervezete az öröklési jogi szabályokon eredetileg csak a gyakorlat tapasztalatai és a társadalmi elvárások, továbbá a társadalmi realitás követelményeinek való megfelelés érdeké-

⁶⁶ MARTON Géza: *A polgári jogi felelősség* (Budapest: Triorg 1993).

⁶⁷ EÖRSI Gyula: *A jogi felelősség alapproblémái – a polgári jogi felelősség* (Budapest: Akadémiai Kiadó 1961).

⁶⁸ *Simone Leitner v. TUI Deutschland GmbH & Co. KG.*, Judgment 12 March 2002, in case C-168/00. BH 1998. 278.

ben változott volna, amelyet azonban a parlamenti szakaszban további szabályokkal korrigáltak. Ez utóbbi erős szakirodalmi kritikát váltott ki.⁶⁹ A gyakorlati és társadalmi tapasztalatoknak való megfelelést tükrözte az özvegyi jog szűkebb körre való korlátozása, amely megoldotta a társasági részesedéseken, értékpapírokon, készpénzen és más különös, a haszonélvezeti jog szempontjából nehezen kezelhető javakon keletkező haszonélvezettel kapcsolatos problémákat. Az utóörökös-nevezés lehetőségének korlátozott bevezetése⁷⁰ pedig kifejezetten a konzisztens szabályozást és a társadalmi igényeknek való megfelelést szolgálta.

13. A PTK. MÓDOSÍTÁSA

Bár az új Ptk. kapcsán erős várakozás volt a kódex stabilitása, már 2016 elején megkezdődött a munka a kódex felülvizsgálatára és egyes szabályozási elemeinek a módosítására. A tervezett módosítás két erősebb csapásiránya a jogi személyekre vonatkozó szabályok, továbbá a zálogjogi szabályozás módosítása.⁷¹ A jogi személyekre vonatkozó szabályozás felülvizsgálata az eltérést engedő szabályok körének jelentős szűkítését irányozza elő, amely – a hasonló korábbi társasági jogi szabályozások tapasztalatai alapján – a gyakorlatot várhatóan ismét abba az irányba tolja, hogy a társaságok tagjai és alapítói szindikátusi szerződésekben szabályozzák az egymással szembeni jogaikat és kötelezettségeiket. A zálogjogi szabályozás elsősorban az önálló zálogjog korlátozott visszavezetését és a hitelbiztosítéki nyilvántartás közhitelességének a kimondását irányozza, összességében ugyanakkor az egész zálogjogi szabályozás felülírását jelenti. A Ptk. módosítása a jogalkotó részéről kockázatos lépés, amennyiben gyakorlati tapasztalatok még nagyon korlátozottan állnak rendelkezésre és a törvény konzisztenciája is könnyen lazulhat.

14. ÖSSZEGZŐ ÉRTÉKELÉS

A Ptk. hatálybalépése óta eltelt két év nem bizonyult elegendő időnek ahhoz, hogy jelentős mértékű elemezhető tapasztalat halmozódjon fel a jogalkalmazásban. A hazai jogász szakmai közösség még a tanulás fázisában van. A jogalkotásnak is maradt adóssága. Így például a lakás- és helyiségbérleti viszonyok piacgazdasági környezetet tételező szabályozása, vagy az állam kártérítési felelősségének rendszerezett és tudatos szabályozása továbbra is a jogalkotás sürgető feladatai közé tartoznak. A Ptk. nem hozott drámai változást a magyar polgári jogba, ugyanakkor egyes megoldásainak a gyakorlati alkalmazása kapcsán számos a nyitott kérdés, így óriási a szerepük a folyamatos szakmai vitáknak, mint ahogyan a jogalkotó felelőssége az is, hogy a Ptk. által nyitva hagyott kérdéseket a megfelelő szempontok szerint lezárja.

⁶⁹ Vékás Lajos: „Bírálat és jobbitó észrevételek az új Ptk. Törvényjavaslatához (a zárószavazás előtt)” *Magyar Jog* 2013/1. 1.

⁷⁰ 7:28. § (3).

⁷¹ Lásd jogaszvilag.hu/rovatok/napi/tezisek-a-polgari-torvenykonnyrol-szolo-2013-evi-v-torveny-felulvizsgalatahoz.